

BULÁNYI GYÖRGY

HAMVAS ÉS A KERESZTÉNYSÉG

„Van úgy, hogy az egyetlen mód az ember érintetlenségét megóvni, ha feladja.”
(Babérligetkönyv)

Végiganalizáltam a *Scientia Sacra Kereszténység* című kötetét. Ezért merek itt szólni.

Egy huszadik századi magyar gondolkodó és a Jézusra hivatkozó kétezer esztendő áll szemben egymással. Egyfelől a maga látását az emberiség hagyományának állító kortársunk, másfelől Jézus, aki azt állítja magáról, hogy ő az út, az igazság és az élet. Azonosak tehát abban, hogy mindketten tanácsot kínálnak fel nekünk egész életünk átalakítására. Pl. így: Szüntesd meg magadban a létrontást! Vagy így: Vedd magra az igámat!

Mondjam el tíz percben, hogy mi a kereszténység? Nem vállalkozhatom rá, hisz kétezer esztendőn keresztül megannyi gondolkodó és szent tett egymástól különböző bizonyosságokat arról, hogy mit gondol jézusinak. Mondjam el, hogy mit jelent nekem Jézus? Ezt már könnyebben megtehetem, bár az időkeret szűkössége akkora leegyszerűsítést eredményez, hogy ennek érvénye összesen annyi lehet, hogy magam így gondolom azt, ami jézusi. Mondok azért így is valamit: Amit e kicsinyeknek tesztet, nekem tesztet, amit mindezeknek nem tesztet, nekem nem tesztet. Jézus tehát azonosságot állít maga és az ember között. Azon az alapon, hogy Isten és Jézus lényege a szeretet, s az ember lényege is ez lehet: szeretetté kell válnia. E létbelinek mondható azonosság magatartásbeli azonosságot is kíván, azaz szeretést, amely szolgálatban, adásban és békesség-teremtésben nyilvánul meg. E magatartásbeli azonosság, pedig sorsazonosságot is eredményez Jézus és a Jézusra figyelők között. Egyfelől a magatartásokból folyó boldogságot, másfelől e jézusi magatartásokért járó üldözést. De ez az egyfelől és másfelől Jézusnál egy és ugyanaz: boldogok vagytok, amikor üldöznek titeket. Ez a három azonosság ugyanakkor egybekapcsolódik Jézusnál a teljes személyi különállással. Jézus soha nem téveszti össze magát azokkal az emberekkel, akikkel azonosnak mondja magát: amit ezekkel a legkisebekkel tettetek, velem tettétek. És Jézus soha nem téveszti össze magát az Atyával, akihez imádkozik, akivel birkózik is a Getszemáni kertben: hogy ha lehetséges, akkor múljon el tőle a pohár, de azért mégse az ő saját akarata érvényesüljön, hanem az Atyáé. Nála Jézus és az ember – kettő és Jézus és az Atya is – kettő. Amennyire én megérthettem Hamvas Bélát, ő maga is hivatkozik Jézus tanításának ezekre a vonásaira, de túllép azokon. Nála Jézus és az ember, valamint az ember és az Isten – nem kettő, hanem egyszerűen csak egy: azonosak egymással. Talán nem kell ezt Hamvas ismerők előtt igazolnom.

Azt hiszem, hogy Jézus és Hamvas között azonosság áll fenn atekintetben, hogy mindketten nyilvánvalónak gondolják azt, amit képviselnek. Jézus nem ismerte a tudomány, a filozófia és a vallás kifejezéseket, de Hamvas ismeri őket, s mindhármát elutasítja, mert nem tartalmazzák a hagyományt. Magam ezt az elutasítást megalapozatlannak gondolom. A tudomány a tapasztalhatóra, a filozófia a gondolkodástörvényekkel kikövetkeztethetőkre hivatkozik, a vallás pedig a kinyilatkoztatásra, amely tapasztalat és ész számára nem feltétlenül nyilvánvaló. Azaz olyan állításokra hivatkozik, amelyek túlvannak a tudomány és a filozófia megismerési lehetőségein. Olyan állításokkal dolgozik, amelyeknek hitelt adhatunk, ha nyilvánvalóknak gondoljuk őket. Jézus nyilvánvalónak gondolta, amit tanított, és Hamvas Béla is. Ha mai kultúránk skatulyáiba akarjuk rakni tanításukat, akkor mindkettőét a vallás kategóriájába kell tennünk. Bár nagyon nyilvánvaló, hogyha nem követjük Jézust vagy Hamvas útját, annak az egész emberiségre nézve nagyon súlyos következményei támadhatnak, mégis ez mit sem változtat azon, hogy akár Jézus második eljövetele, akár az emberiség életének Nirvána-vége – a tudomány és a filozófia eszközeivel igazolhatatlanok. Marad tehát Jézus számára is, Hamvas Béla számára is – a vallás az a kategória, melyben tanításaik elhelyezhetők.

Hogy a jézusi három azonosság, vagy a hamvasi, a személyi különállást is megszüntető teljes feloldódás az univerzumban, ez-é a valóság – elég régi vitatémája a teizmusnak és a pán-teizmusnak, s ezért gondolom, ezzel talán nem kell foglalkoznom. Hitek csatáznak benne egymással, s kevés dolog van a szellemi életben, ami eredménytelenebb a hitek csatájánál.

Az is különböző tanításaikban, hogy Jézus nem említi az Édent és a létrontást. Buddhát vagy Szókratészt aligha ismerte, és mit sem tudott a két és félezer esztendővel ezelőtt történt nagy hamvasi bevágásról. Izrael történetében ekkor vált el az északi országrész Júdatól, s kezdődött népük Assziriába majd Babylonba harcolása. A mi nemzeti hagyományunk is csak előmagyar korról tud, ekkoriban szakadtunk ki az ugor nyelvközösségből, s kerültünk törökös népek hatása alá. Rómát is ekkoriban alapítják. Jézus töretlenül látja az emberiség fejlődését, vagy semmit sem tud róla. Említi viszont a farizeusokkal folytatott vitájában, hogy Isten kezdetben férfinak és nőnek teremtette az embert, eggyé tette őket, s nem szabad válniok. Mintha a jézusi tanítás azt képviselné, aminek érvénye nem ismer időbeli korlátokat. Amerika felfedezése s az indiánok vallásainak megismerése után merült fel a teológiában az öskinyilatkoztatás eszméje. Toynbee furcsállja azt a vallásokra jellemző önközpontúságot, hogy Isten egyszer adott kinyilatkoztatást, és éppen valamelyik népnek vagy személynek adta volna azt. Hamvas Béla viszont keresi a mindig voltak feltételezett archaikus hagyományt, s ekkor – a teológia nyelvén az öskinyilatkoztatás eszméjére gondol, melynek tartalma bele van rakva az emberiség bölcsőjébe, szükségképpen velejárója emberi létünknek. Van még egy szó, amely jelölhetné szerzőnk létmagyarázatának műfaját. A *gnózis* lenne ez a szó. A gnózis olyan létmagyarázat, amely egyenlőséget teremt az ismeret és a megvalósítás között. A gnózis a gondolat létrendjéből átlép a valóság létrendjébe. Ilyen gnózis a kétezer esztendő történelmi, a Páltól meghatározott, kereszténység is. Ha tudomásul veszed, hogy Jézus a maga golgotai halálával kiengesztelte az Atyát, aki haragjában bezárta előttünk az üdvözülés kapuját, mert megharagudott minden emberre, aki Ádám és Éva leszármazottja, mert Ádám és Éva evett annak a fának a gyümölcséből, melyről enni Isten megtiltotta nekik. Ha tudomásul veszed ezt, s e tudomásul vevés jelül megkeresztelkedsz, akkor üdvözülsz. De attól, hogy Pál ezt elgondolta, még nem vagyunk megváltva. Ugyanúgy raboljuk és gyilkoljuk egymást, mint Jézus előtt. Sőt, jobban! De Pál szerint a hit biztosítja számunkra az üdvösséget, nem a cselekedeteink – ahogyan ezt a legélesebben Luther Márton tanította.

Ugyanilyen gnózisnak tetszik Hamvas létmagyarázata is. Csak tudomásul kell venni a hagyományt, s ezzel megoldódik az emberiség minden gondja. Nem probléma az egyenlőtlen elosztás. Nem gond ennek az oka: a többet birtokolni akarás. Nem gond az osztozás rendjének megteremtése. Jézus jól tudta, hogy nincs megváltó tudás. Isten Országát akarta, mely rajtunk fordul. De ez csak Jézusnak, a felvilágosodásnak és Marxnak a gondja. A létező – ez a páli és nem jézusi – kereszténység ugyanolyan zsákutca, mint a felvilágosodás. Minden gnózis zsákutca. Miért? Mert csak gondolat, amely nem lép át a megvalósítás rendjébe. Hamvas is hangsúlyozza a szó és a tett egységét, de mintha ez eltörpülne a hagyomány megtalálásnak gondolata mellett. Érdemes még rámutatni a jézusi és hamvasi látás különbözőségének arra a következményére is, ahogyan e két szemlélettel láthatjuk a felvilágosodást. Az Antikrisztus befejező 15 szúrása kifejti, hogy a racionalizmus s az abból megszülető felvilágosodás még rosszabbá tette kultúránk fejlődési mérlegét. Ez igaz lehet, de a szabadság, egyenlőség, testvériség gondolata a jézusi eszményeknek az érvényesíteni akarását jelenti, az akármilyen reménytelen küzdelmet is a jobbért. Szabó Lőrinc egy versével mutatnám meg a történelmi kereszténységnek és a felvilágosodásnak ezt a közös zsákutcáját. A harmincas években írta. Hamvas ismerhette, de nincs tudomásom róla, hogy életművében említést tett volna róla. A vers címe: VANG-AN-SI.

Szabó Lőrinc:

Vang-An-Si

*- Hiába! - hallotta ezerszer
Sen-Tszung, a sárkánytrón ura.
- Nincs remény! - és ijedten nézett
a remete Vang An Si-ra.
- Jobb nem tudnod, hogy mi van ott kint! -
dörögte három ezredév
és a Tanácsban csak a szent bölcs,
Vang-An-Si rázta a fejét.*

*Fejét rázta és így kiáltott:
- De! tudd meg! s ne felejtsd soha!
Én, Vang-An-Si, neveltelek föl,
én és a filozófia;
most tied a trón: megcsináljuk,
mit még senki se mert, akart,
az Isten Országát a földön,
én, a gondolat, s te, a kard! -*

*- Császár, ne akarj tudni semmit! -
könyörgött a rémült Tanács.
- Sen-Tszung, - könyörgött a szent, - tárd ki
varázstornyod négy ablakát!
- Ne, császár, ne hallgass a népre!
- Császár, hallgasd meg népedet!
És szólt Sen-Tszung, az ifjú császár:
- Vang-An-si, én neked hiszek!*

*A torony négyfelé kitérült,
a Tanács meghajtá fejét
és Sen-Tszung, mit császár sohsem tett,
hallgatta, miért sir a nép;
a négy ablak négyfelé tárult,
és begyűjtötte mind a kint,
mit fél Ázsia szíve néma
viharként döngött odakint.*

*S a vihar feljajdult Keletről:
- Császár nincs munka, nincs kenyér!
Kifoszt az uzsorás, a kalmár! -
sirt a milliótorkú Dél.
- A bér! a tőke! - zúgta Észak
és Nyugat zúgta: - A papok!
Sápadtan hallgatta a császár
a négy beszélő ablakot.*

*Sápadtan hallgatta a császár,
amit még nem hallott soha:
hogyan a szabadság nem szabadság,
a jog az őserdők joga,
hogyan a szegényt a fenevad pénz,
mint a tigris a nyulat, eszi,
s a világ csak nézi a gyengét
és legfeljebb megkönnyezi.*

*Irtózva hallgatta a császár,
hogyan átkozódtak a szívek,
hogyan elsírták mind, amit szemébe
nem mondtak volna soha meg;
irtózva hallgatta a néma
mennydörgést, amit a kulik
kétszázmillió szíve vert és
az imát: - Ég Fia, segíts! -*

*Az ablak bezárult. - Hiába!
Nincs remény! - mondta a Tanács.
De van! - tört ki Vang-An-Si, - császár,
akard s itt lesz az új világ!
- Akarom! - szólt és megölelte
szent bölcsét Sen-Tszung: - Akarom!
Tanítóm voltál, most is az vagy,
Kezedben minden hatalom! -*

*És Vang-An-Si dolgozni kezdett
és dolgozott tíz éven át.
Védte a gyengét, törbe csalta
a tigris és a banditát.
- Pénz, műhely s bolt: az államé mind,
- hirdette, - én kereskedem,
s mit agy és kéz, mint munka termel,
elosztom becsületesen! -*

*Tíz évig dolgozott a szent bölcs,
büszkén, hogy amit most csinál,
ezer év múlva is csak álom
lesz más népek fiainál;
békét hirdetett s ölt nyugodtan,
ha ölnie kellett neki,
angyalok voltak a katonái
s angyalok a hóhérai.*

*Tíz évig dolgozott Vang-An-Si
és dolgozott mindenkiért,
kétszázmillió szíve volt és
a vén világ arcot cserélt;
látta: roppant számok és tervek
bölcs kényszerben hogy építik
szerencse, önzés, bűn s örök harc
fölé az ész és rend álmait.*

*Tíz év... S a szent hívta a császárt
és a Tanácsot. - Kész vagyok,
itt a művem! - s az új világra
kitárta a négy ablakot.
Boldogan hajolt ki a császár,
Vang-An-Si boldogan figyelt:
köröttük a birodalomnak
kétszázmillió szíve vert.*

*Csend volt, mint mindig, titok és csend,
de hatni kezdett a varázs,
megszólalt kétszázmillió szív
s a titokból lett vallomás:
- Öld meg! - zúgta egy hang. Utána
égig csapott a düh s a vád:
- Öld meg! - Kit? - kérdezte a császár.
- Vang-An-Sit, a pokol fiát!*

- A bölcsék bölcsét? - A bolondot!
- A szentet? - Ördög szentje volt!
- Hallod? - nézett a bölcsre Sen-Tszung.
- Öld meg: mindenkit kirabolt!
Öld meg! - az átok mint a tenger
özönlött a császár felé.
- Örültek! - kiáltott Vang-An-Si
és kilépett a nép elé.

- Örültek! Elűztem a kalmárt!...
- A tied éppúgy becsapott!
- Bankpénz helyett... - De katonákkal
Hajtottad be a kamatot!
- Az úri tőke... - Spicliké lett!
- A papok... - Azért nincs eső!
- Munkahadsereg... - Mint a börtön!
- Jövőtök... - Ma kell, nem jövő!

És már megint égis csapott
a vihar, tombolt az új világ:
- Most remény sincs meggazdagodni!
Császár, öld meg a bestiát!
- Örültek! - suttogta a császár
s becsukta a négy ablakot,
s elnémult kétszázmillió szív
s az önzés újra hallgatott.

Elnémult kétszázmillió szív,
csak kettő beszélt odabent.
- Hiába! - sóhajtott a császár.
- Nincs remény! - sóhajtott a szent.
- Úgy-e, mégis a régi rend jobb?! -
tapsolt a győzelmes Tanács.
És Vang-An-Si befalaztatta
a szent torony négy ablakát.

Hamvas és Jézus is úgy gondolja, hogy Hiába, úgy hogy Nincsen remény?

Elhangzott a 2006. május 26-i Hamvas Kollégium záró előadásán (a Szerző kézirat)

Megjelent: Tizenegy megtartott előadás (szerk. Faragó Ferenc, 2014)